

Sygn. akt III UK 24/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 stycznia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Staryk (przewodniczący)

SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)

SSN Andrzej Wróbel

w sprawie z odwołania M. Ł.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R.

o emeryturę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 23 stycznia 2018 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w R.

z dnia 20 października 2016 r., sygn. akt III AUa .../16,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w R. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 20 października 2016 r. Sąd Apelacyjny w R., III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w R. od wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 17 lutego

2016 r., którym zmieniono decyzję organu rentowego z dnia 22 grudnia 2015 r. w ten sposób, że przyznano M. Ł. prawo do emerytury od ukończenia 60 roku życia. W postępowaniu rentowym uwzględniono - zamiast 15 lat - 9 lat 9 miesięcy i 21 zatrudnienia ubezpieczonego w szczególnych warunkach. Okres ten w postępowaniu odwoławczym został uzupełniony okresem zatrudnienia w Stadninie Koni w S. na stanowisku traktorzysty i kombajnisty od dnia 12 czerwca 1982 r. do dnia 7 marca 1988 r., gdyż według ustaleń, wnioskodawca, zatrudniony na stanowisku mechanika, obsługiwał kombajn rolniczy i transportował traktorem karmę dla bydła, wywoził obornik i przewoził nawozy.

Sąd Apelacyjny, uwzględniając sezonowy charakter spornego zatrudnienia, potwierdził trafność zaliczenia przez Sąd pierwszej instancji tych miesięcy, w których w praca taka była wykonywana stale, tj. codziennie i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku, przy czym skonstatował, że wszystkie czynności pracownicze ubezpieczonego wypełniały definicję prac w szczególnych warunkach wymienionych w wykazie A, w dziale VIII (w transporcie i łączności) pod pozycją 3 (prace kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych), stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; dalej „rozporządzenie”). Tak samo zakwalifikował pracę w sezonach zimowych, gdy ubezpieczony wykonywał wyłącznie prace transportowe oraz w sezonie letnim, gdy prace w transporcie były przez ubezpieczonego łączone z pracą typowo rolniczą.

Według założenia, że przynależność zakładu pracy do określonej branży nie ma znaczenia dla kwalifikacji pracy jako wykonywanej w szczególnych warunkach, co miały potwierdzić wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 września 2008 r., II UK 1/08 oraz z dnia 26 marca 2014 r., II UK 368/13, OSNP 2015 nr 7, poz. 99), Sąd Apelacyjny uznał - bez ustaleń - że ubezpieczony wykonywał wszystkie prace z narażeniem na czynniki szkodliwe w równym stopniu, co kierowcy ciągników w zakładach pracy podległych resortowi transportu. Wskazał, że w dotychczasowym orzecznictwie Sąd Najwyższy nie miał wątpliwości, „iż praca kierowcy ciągnika, także wykonującego prace polowe, jest pracą w szczególnym charakterze

wymienioną w wykazie A dział VIII poz. 3 załącznika do rozporządzenia”, jak np. w wyroku z dnia 22 października 2013 r., III UK 144/12 (niepubl.).

W skardze kasacyjnej organ rentowy, w ramach podstawy naruszenia prawa materialnego, wytknął błędną wykładnię art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887; dalej „ustawa o emeryturach i rentach” lub „ustawa”) w powiązaniu z § 4 ust. 1 oraz § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. i z wykazem A, działem VIII, pkt 3 załącznika do tego rozporządzenia, polegającą na przyjęciu, że praca kierowcy ciągnika (traktorzysty) i kierowcy kombajnu (kombajnisty) jest pracą w szczególnych warunkach niezależnie od tego, czy prace te były wykonywane jako prace transportowe, czy jako prace polowe, przy jednoczesnym rozstrzygnięciu przez Sąd Apelacyjny - we własnym zakresie, bez udziału biegłych - że praca traktorzysty i kombajnisty wykonującego prace polowe jest pracą o równym stopniu szkodliwości z pracą w „transporcie i łączności”. W związku z tym pozostawał podniesiony w ramach drugiej podstawy kasacyjnej zarzut obrazy art. 227 k.p.c., ze względu na przyjęcie przez Sąd bez przeprowadzenia postępowania dowodowego, że wykonywania przez kierującego ciągnikiem prac polowych jest związane z większym obciążeniem fizycznym i naraża go na większe dolegliwości niż wykonywanie prac transportowych.

W ocenie skarżącego, nie ma podstaw do uwzględnienia spornego okresu pracy ubezpieczonego na stanowisku traktorzysty (a w okresie żniw na stanowisku kombajnisty), wykonywanej w ramach typowych prac polowych (orka, obsiewy, żniwa oraz inne prace rolnicze), i traktowania jej jako pracy w szczególnych warunkach, uprawniającej do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym. Przyjęcie, że w pewnym zakresie, w niektórych okresach w ciągu roku kalendarzowego, ubezpieczony wykonywał w ramach swoich obowiązków także prace transportowe, wymagało wykazania, że w odniesieniu do tych prac zostało wypełnione wymaganie stałego (codziennego) charakteru takiej pracy i pełnoetatowego zatrudnienia, o którym mowa w § 2 ust. 1 rozporządzenia.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i jego zmianę przez zmianę wyroku Sądu Okręgowego w P. i oddalenie odwołania oraz

zasądzenie od wnioskodawcy na rzecz organu rentowego kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 184 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach w związku z § 4 pkt 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., ustalenie prawa do emerytury po ukończeniu wieku 60 lat przez mężczyznę urodzonego po dniu 31 grudnia 1948 r. wymaga wykazania 15-letniego okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze przed dniem 1 stycznia 1999 r. Ustaleń w tym zakresie dokonuje się w odniesieniu do pracy na stanowiskach określonych w dziale A załącznika do rozporządzenia wydanego na podstawie upoważnienia przewidzianego w art. 55 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267), traktowanego jako „przepisy dotychczasowe”, o których mowa w art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy w zakresie rodzajów prac, stanowisk i warunków uprawniających do wcześniejszej emerytury (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01, OSNAPIUS 2002 nr 10, poz. 243 i wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306 i z dnia 9 maja 2006 r., II UK 183/05, niepubl.).

Przyjmuje się za konieczny bezpośredni związek wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla pracy w określonym dziale gospodarki (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09 i I UK 24/09, z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, z dnia 19 maja 2011 r., III UK 174/10, z dnia 19 marca 2012 r., II UK 166/11 i z dnia 14 marca 2013 r., I UK 547/12, niepubl.). Wynika to z uznania przez ustawodawcę za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach tych tylko pracowników, którzy wykonywali prace o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagające wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia (art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach). Te właśnie kryteria pozwalają na ocenę wpływu warunków zatrudnienia na wcześniejszą utratę zdolności do jego wykonywania, co stanowi o istocie prawa do emerytury w

niższym wieku emerytalnym. W rozporządzeniu stanowczo i precyzyjnie usystematyzowano prace o znacznej szkodliwości i uciążliwości w oddzielnych działach, a w zarządzeniach wykonawczych powiązano je z poszczególnymi stanowiskami pracy odpowiadającymi gałęziom gospodarki. W określeniu pracy uzasadniającej prawo do świadczeń na zasadach rozporządzenia chodzi więc wyłącznie o pracę wymienioną pod odpowiednią pozycją wykazu-załącznika oraz o wykonywanie takiej pracy na stanowisku przypisanym do działu przemysłu umieszczonego w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia. Praca wykonywana w innym dziale gospodarki niż w wskazany w przepisach załącznika do rozporządzenia dnia 7 lutego 1983 r. nie jest pracą w szczególnych warunkach.

W związku z tym przepisy rozporządzenia można odczytywać jako domniemanie spełnienia warunków emerytalnych ze względu na wykonywanie tylko prac określonych w wykazach, systematycznie połączonych z poszczególnymi działami gospodarki i stanowiskami, na których są wykonywane. Podstawą domniemania jest to, że wykonywanie podobnych czynności w konkretnych działach przemysłu powoduje takie samo narażenie na działanie szkodliwych czynników, jakiemu podlegają pracownicy danego działu. W następstwie tego zakwalifikowanie zatrudnienia traktorzysty w kółku rolniczym jako pracy w szczególnych warunkach wykonywanej w jednostce niepodlegającej branży transportowej jest przejawem stosowania prawa tylko, gdy dotyczy pracy w transporcie przez kierowcę pojazdu członowego i ciągnika balastowego. W tym tylko zakresie dla branży „rolnictwo” zostały określone stanowiska pracy odpowiadające działowi VIII, poz. 3 wykazu do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. obejmującej prace kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych w zarządzeniu Nr 16 Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 31 marca 1988 r. w sprawie stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.Urz. MRLiGZ z 1988 r. Nr 2, poz. 4), wydanym na podstawie upoważnienia przewidzianego w § 1 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r.

Wprawdzie regulacje resortowe pozbawione są już mocy prawnej (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 czerwca 2004 r., P 17/03, OTK-A 2004 nr 6, poz. 57 i wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 218/09, niepubl.,

z dnia 24 kwietnia 2004 r., II UK 337/03, OSNP 2004 nr 22, poz. 392 i z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306), lecz mogą stanowić wskazówkę interpretacyjną przepisów rozporządzenia. W § 2 rozporządzenia wymaga się, by prace w szczególnych warunkach były wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy, co można odczytywać wyłącznie jako wymaganie dotyczące stanowiska pracy określonego w wykazach resortowych. Wskazane są tam stanowiska pracy w różnych branżach na tej zasadzie, że jeżeli zakład pracy przyporządkowany do jednego działu wykazu wykonywał zadania w pełni odpowiadające zadaniom innego działu, to prace w nim wykonywane, właściwe dla tego innego działu, kwalifikuje się jako wykonywane w szczególnych warunkach na podstawie wykazu odnoszącego się do tego innego działu. W wykazie dotyczącym branży rolniczej wymieniono jako takie prace kierowcy pojazdu członowego i ciągnika balastowego, przyjąwszy, że szkodliwość tego rodzaju prac odpowiada szkodliwości pracy właściwej branży transportu.

Praca kierowcy ciągnika w transporcie i praca traktorzysty w rolnictwie nie mogą być jednakowo zakwalifikowane jako prace w szczególnych warunkach, gdyż o ile kwalifikacja takiej pracy w transporcie opiera się na domniemaniu narażenia na działanie szkodliwych czynników, o tyle wykonywanie pracy w szczególnych warunkach na stanowisku nieobjętym wykazem co do rodzaju pracy i działu przemysłu, jest faktem, który wymaga udowodnienia przez stwierdzenie stałego i w pełnym wymiarze czasu pracy narażenia na działanie szkodliwych czynników przypisanych do prac wykonywanych w dziale przemysłu, w którym zaliczane są do pracy w szczególnych warunkach (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, OSNP 2015 nr 5, poz. 66, z dnia 25 marca 2014 r., I UK 337/13, niepubl., z dnia 5 maja 2016 r., III UK 131/15, niepubl., z dnia 5 maja 2016 r., III UK 121/15, niepubl., z dnia 15 listopada 2016 r., II UK 397/15, niepubl., cytowane w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 1917 r., I UK 43/16, niepubl.).

Domniemywanie wykonywania pracy w szczególnych warunkach wywodzone z twierdzenia o „rzeczywistym” świadczeniu takiej pracy jest niedopuszczalne. Jeżeli więc w drodze wykładni funkcjonalnej pracę traktorzysty w

spółdzielni kółek rolniczych (w rolnictwie) chce się uznać za pracę w szczególnych warunkach w rozumieniu wykazu A, działu III, poz. 3 załącznika do rozporządzenia, to jest to możliwe tylko po udowodnieniu, że obciążenie psychofizyczne związane z tą pracą było takie samo jak obciążenie kierowcy ciągnika w transporcie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13, niepubl., z dnia 13 sierpnia 2015 r., II UK 298/14, niepubl., z dnia 5 maja 2016 r., III UK 132/15, niepubl., z dnia 13 lipca 2016 r., I UK 218/15, niepubl., z dnia 12 października 2016 r., III UK 1/16, niepubl., z dnia 26 stycznia 2017 r., III UK 51/16, niepubl., z dnia 16 lutego 2017 r., II UK 730/15, niepubl. i z dnia 23 lutego 2017 r., I UK 76/16, niepubl.). Wykonywanie prac o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia (art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach) wymaga w takim przypadku potwierdzenia w ustaleniach faktycznych. Ze względu zaś na wyjątkowy charakter prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym wymagane jest ścisłe wykazanie takiego faktu. Inaczej mówiąc, sądy powinny tak interpretować przepisy rozporządzenia, aby w procesie stosowania prawa nie był rozszerzany ustalony przez ustawodawcę zamknięty katalog wykazu pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2007 r., I UK 258/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 81).

Uznanie przez Sąd Apelacyjny wykonywania przez ubezpieczonego jako kierowcę traktora i kombajnu prac typowo rolniczych za pracę w szczególnych warunkach nie zostało powiązane z wykazaniem znacznej ich szkodliwości dla zdrowia oraz ze znacznym stopniem uciążliwości, na jakie narażeni są pracownicy wykonujący prace „w transporcie”, w którym szkodliwość pracy łączy się nie z samym prowadzeniem pojazdów, lecz z prowadzeniem ich przy uwzględnieniu specyfiki „technologii” pracy w transporcie i obciążeń psychofizycznych związanych z uczestniczeniem takich pojazdów w pracach drogowych lub ruchu publicznym, tj. obciążeń, których nie ma, jak uznał prawodawca, przy wykonywaniu typowych prac w rolnictwie. Kierując się zresztą tymi względami, Sąd Najwyższy jednolicie przyjmuje brak przesłanek do uznania za prace przewidziane pod poz. 3 działu VIII w wykazie A prac polegających na obsłudze ciągnika rolniczego przy pracach

polowych (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13, niepubl., z dnia 13 sierpnia 2015 r., II UK 298/14, niepubl., z dnia 5 maja 2016 r., III UK 132/15, niepubl., z dnia 13 lipca 2016 r., I UK 218/15, niepubl., z dnia 12 października 2016 r., III UK 1/16, niepubl., z dnia 26 stycznia 2017 r., III UK 51/16, niepubl., z dnia 16 lutego 2017 r., II UK 730/15, niepubl. i z dnia 23 lutego 2017 r., I UK 76/16, niepubl.). Odmienne stanowisko Sąd Najwyższy nie zajął także w wyroku z dnia 22 października 2013 r., III UK 144/12 (niepubl.), na który powołał się Sąd Apelacyjny.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).

kc